

Μητροπολίτου
Γουμένισσης, Ἀξιουπόλεως καί Πολυκάστρου
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΕΝ ΟΣΤΡΑΚΙΝΟΙΣ ΣΚΕΥΕΣΙΝ

Ἡ μαρτυρία τῆς Ὁρθοδοξίας
στήν Ἐνωμένη Εὐρώπη

ΑΘΗΝΑ 1994

*Ἡ ὁμιλία ἐκφωνήθηκε μέ περικοπές, ἀλλά δημοσιεύεται
στήν ἐκτενέστερη μορφή της. Ἡ θεματική της εἶναι ἡ ἀκό-
λουθη:*

*α) τί εἶναι ἡ Ὁρθοδοξία καί τί εἶναι ἡ Δύση; Ποιό εἶναι τό ἐ-
κατέρωθεν ἥθος;*

*β) Ἡ Ὁρθοδοξία ἀπειλούμενη ἀπό τή Δύση. Ἡ Ἐκκλησία, ὡ-
στόσο, θετική στήν ἐνοποίηση.*

γ) Ἡ προσδοκία τῆς Εὐρώπης. Θά ἀνταποκριθοῦμε; καί πῶς;

Θεοπρόβλητοι Πατέρες,
Λαοπρόβλητοι Ἄρχοντες,
Θεόσωστο πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας,

ἀπό τίς χῶρες τοῦ βορρᾶ ὡς τόν ἱεραποστολικό ἀγρό τῆς Ἀφρικανικῆς ἡπείρου, κι ἀπό τή χώρα τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου ὡς τίς ἐσχατιές τῆς Δύσης, στούς θεοβαδίστους Τόπους, στή Δαμασκό καί στήν Ἀλεξάνδρεια τήν μεγάλη, παντοῦ, ὅπου ἡ ὑπ' οὐρανόν Ὁρθοδοξία -μέ ἐπίκεντρο τή Βασιλεύουσα- φρυκτωρεῖ τό ἅγιο φῶς τῆς θεουργικῆς ἐμπειρίας της, σήμερα πανηγυρίζουμε τό θρίαμβο τῆς Ὁρθοδοξίας.

* * *

Τί μπορεῖ νά σημαίνει γιά τόν ὁμιλοῦντα καί γιά τήν ἱερή μας Σύναξη αὐτή ἡ ἐορτή;

Τί νόημα ἔχει ὁ πανηγυρισμός τῆς Ὁρθοδοξίας στή σημερινή Ἑλλάδα τῆς ἐνωμένης Εὐρώπης; Μήπως τόν ὑπερτονισμό στοιχείων διαλεκτικῆς ἀντιπαραθέσεως τῆς θρησκευτικῆς μας παραδόσεως ἀπέναντι στήν παπική καί προτεσταντική υπόλοιπη Εὐρώπη; Ἐχει ἄραγε θέση μιά τέτοια ἐορτή, καί μέ τόση ἐπισημότητα, στήν διαδικασία κοινωνικῆς καί πολιτιστικῆς συγκλίσεως τῶν κρατῶν-μελῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως;

Ἄς ἀποσαφηνίσουμε κάποιους ὅρους, περί Ὁρθοδοξίας καί περί Δύσεως, ὅρους πού ἐκφράζουν ποιότητες ζωῆς.

Τί εἶναι, καταρχήν, ἡ Ὁρθοδοξία; Ἕνα ἰδεοληπτικό σύστημα; Μιά θρησκευτική συσσωμάτωση αὐστηρῶν δογματιστῶν; Ἕνα συμπίλημα ἰδεῶν Ἑβραϊκῆς καί Ἑλληνικῆς καί Ρωμαϊκῆς κοσμοθεωρίας; Ὁχι. Τίποτε ἀπό ὅλα αὐτά.

Ὁρθοδοξία εἶναι ἡ μία καί ἀδιαίρετη ἀγία, καθολική καί ἀποστολική Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἐπέκταση τῆς σάρκωσης τοῦ Θεοῦ στήν ἱστορική σάρκα τοῦ κόσμου, στούς αἰῶνες καί στήν αἰωνιότητα.

Κι αυτό δέν τό λέμε αὐθαρέτως. Τό μαρτυρεῖ μέν «ἐν ἀποδείξει Πνεύματος Ἁγίου καί δυνάμεως»(1) ἡ αὐτοσυνειδησία μας. Ἀλλά τό ἐπιμαρτυρεῖ καί ἡ κοινή χριστιανική παράδοση τῶν πρώτων αἰώνων καί ὁλόκληρη ἡ μετέπειτα ἐκκλησιαστική ἱστορία(2). Ὡς ἄμεση ἐπιβεβαίωση, σέ λίγη ὥρα, θά ἀπαγγείλουμε ἐκεῖνα τά ἅγια ρήματα τοῦ Συνοδικοῦ της Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου: «Οἱ Προφῆται ὡς εἶδον, οἱ Ἀπόστολοι ὡς ἐδίδαξαν, ἡ Ἐκκλησία ὡς παρέλαβεν, οἱ Διδάσκαλοι ὡς ἐδογμάτισαν, ἡ Οἰκουμένη ὡς συμπεφώνηκεν, ἡ Χάρις ὡς ἔλαμψεν, ἡ ἀλήθεια ὡς ἀποδέδεικται, τό ψεῦδος ὡς ἀπελήλαται, ἡ σοφία ὡς ἐπαρρησιάσατο, ὁ Χριστός ὡς ἐβράβευσεν, οὕτω φρονοῦμεν, οὕτω λαλοῦμεν, οὕτω κηρύσσομεν».

Γιά μᾶς, αὐτά τά λόγια δέν εἶναι ρητορισμός. «Οὐ γάρ ἐν ρήμασιν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἡ ἀλήθειά τε καί ἡ εὐσέβεια»(3). Ἡ Ὁρθοδοξία ἀγωνίσθηκε γιά τά δόγματα, δηλαδή γιά τήν ἀποκλειστικότητα τῆς ἔνθεης ἐμπειρίας της καί γιά τήν ἀκεραιότητα τῆς ἀποκαλυμμένης πίστεώς της· ὄχι γιά λέξεις καί ἰδεολογήματα. Κι ἂν θέλετε νά κυριολεκτήσουμε, ἀκόμη καί μέ αὐτά τά θριαμβικά λόγια πάλι δέν εἶναι δυνατόν νά ἐκφρασθεῖ ἡ πεμπουσία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας. Διότι ἡ ἐκκλησιαστική ἐμπειρία εἶναι μετοχή στίς ἄκτιστες ἐνέργειες καί στήν ἄκτιστη ζωή τοῦ Θεοῦ, δηλαδή σέ μιά πραγματικότητα πέρα ἀπό τά ὅρια τῆς δικῆς μας κτιστῆς φύσεως. Αὐτή ἡ πραγματική ἐμπειρία καί ἡ αὐθεντική γλωσσική διατύπωση τῆς ἐμπειρίας συνιστᾷ τήν οὐσία καί τή μαρτυρία τῆς Ὁρθοδοξίας. Εἶναι ὁ θησαυρός γιά τόν ὁποῖο μίλησε ὁ Παῦλος, ὁ ἐλληνιστής Ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ: «Ὁ Θεός (εἶναι) ὅς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρός φωτισμόν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐχομεν δέ τόν θησαυρόν τοῦτον ἐν ὀστράκinois σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολή τῆς δυνάμεως ᾗ τοῦ Θεοῦ καί μή ἐξ ἡμῶν»(4).

Καί τί είναι ἄραγε ἡ Δύση γενικότερα, ἡ Δυτική Χριστιανοσύνη εἰδικότερα; Δέν εἶναι μιά ἔκφραση τοῦ Χριστιανισμοῦ, τυπικά ἐξίσου ἀξιόπιστη μέ ἐκείνη τῆς Ὁρθοδοξίας;

Θά διακινδυνεύσουμε νά προβοῦμε σέ μερικές ἐπισημάνσεις, ἔγκυρες ὅμως, ἀφοῦ πέρασαν μέσα ἀπό τή δοκιμασία τῆς Ὁρθοδοξίας διά τοῦ πυρός καί τοῦ σιδήρου τῶν ἀδελφῶν μας τῆς Δυτικῆς Χριστιανοσύνης.

Μιά σύγχρονη μας προφητική μορφή τῆς Ὁρθοδοξίας, ὁ μακαριστός π. Ἰουστίνος Πόποβιτς, ἐπισημαίνει: «Ὁ δυτικός Χριστιανισμός, εἰς τήν οὐσίαν του, εἶναι πλέον ριζικός οὐμανισμός, διότι ἀνεκήρυξε τόν ἄνθρωπον ἀλάθητον, καί τήν θεανθρωπίνην κοινωνίαν μετέβαλεν εἰς οὐμανιστικήν. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἀτομοκρατία (τοῦ Προτεσταντισμοῦ) καί ἡ ὀλοκρατία (τοῦ Παπισμοῦ) εἶναι δύο ὅψεις τοῦ αὐτοῦ πράγματος... Μέ τήν πράξιν αὐτήν τῆς σμικρύνσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς οὐμανισμόν ἔχει ἀναμφίβολα ἀπλοποιηθῇ ὁ Χριστιανισμός. Ταυτοχρόνως ὅμως ἔχει καταστραφῇ»(5).

Μιά βαθειά ἀνάλυση αὐτῶν τῶν θέσεων θά ἀπαιτοῦσε εἰδική διάλεξη καί ἐκτενή διαπραγμάτευση. Τά ἀκόλουθα μόνο λέγω· πρῶτον, ὅλα τά γνωστά φιλοσοφικά, κοινωνικοπολιτικά καί οἰκονομικά συστήματα, τά ἀλληλοαναιρούμενα, ἄσχετα ἀπό τό ποῦ ἐφαρμόστηκαν, πάντως ἐκπήγασαν ἀπό τήν Δύση(6). Καί δεύτερον, ὅλα αὐτά τά συστήματα δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά τό ἐποικοδόμημα τῆς ἐκπτώσεως τοῦ Δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπό τόν θεάνθρωπο-κεντρικό ἀνθρωπισμό τῆς ἐνιαίας Χριστιανοσύνης σέ ἕνα ἀνθρωποκεντρικό οὐμανισμό.

* * *

Δεῖτε τόν Δυτικοευρωπαϊό ἄνθρωπο, εἴτε τόν μόνιμο εἴτε καί τόν μετανάστη πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Δεῖτε τον χωρίς τήν στιλπνότητα τοῦ προηγμένου πολιτισμοῦ του, τοῦ πολιτιστικοῦ προσωπείου του. Ἡ ἱστορία του εἶναι ἡ «ἱστο-

ρία τῆς αὐτοπραγμάτωσης τοῦ ἀνθρώπου»(7). Καί ἐν ὀνόματι τῆς οἰκονομικῆς καί τεχνολογικῆς του ἰσχύος, θέλει νά συμπεριφέρεται ὡς ἀγέρωχος ἐπικυρίαρχος καί αὐτόνομος ρυθμιστής τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου. Διακατέχεται ἀπό τό ἀρχέτυπο σύμπλεγμα τοῦ φεουδάρχη καί τοῦ ἀποικιοκράτη, μέ τήν αὐταρέσκεια εἴτε τοῦ ἀτομικοῦ εἴτε τοῦ συλλογικοῦ ἀτομικιστικοῦ ἀλαθήτου. Εἶναι ἓνα σῶμα πού λειτουργεῖ μέ μόνη τήν ὑπερτροφική λογική του, μέ κριτήριο τό: «πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος», ὁ Εὐρωπαῖος ὑπεράνθρωπος ἢ αὐτοθεός(8).

Δεῖτε καί τόν ἄνθρωπο τόν ἀναθρεμμένο μέ τό θεανθρώπινο ἦθος καί φρόνημα τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς. Ἀκόμη καί μέ τίς κηλίδες τῶν ὁμολογημένων ἀμαρτημάτων καί λαθῶν του, εἶναι «ἓνας ἀριστοκράτης τοῦ πνεύματος»(9). Αὐτό δέν σημαίνει πῶς εἶναι ἰδεαλιστής· διότι δέν τοῦ χρειάζεται –ὅπως στόν Δυτικοευρωπαῖο– νά ἐξωραΐσει τήν ὀρθολογική ἀπανθρωπιά του. Οὔτε ἀνθρωπιστής· διότι ἀπλούστατα ἔχει ἀνθρωπιά(10). Οὔτε τυραννικός πρός τοὺς ἄλλους· διότι, ὡς ἐτερόνομος μέ τή Χριστοκεντρική του ἐξάρτηση καί μέ τήν τελωνική αὐτοσυνειδησία τῆς μετανοίας, δέν διακατέχεται ἀπό τήν ἐσωτερική ἀνασφάλεια, τίς ἰσχυρές ἀπωθήσεις, τήν ἀπολυτότητα τῆς ἀκρωτηριασμένης αὐτοσυνειδησίας τοῦ οὐμανιστῆ Δυτικοῦ ἀνθρώπου(11). Ὁ Ὅρθόδοξος δέν εἶναι ποτέ κατακτητής, ποτέ ἀποικιοκράτης, ποτέ ἱμπεριαλιστής, ποτέ σοβινιστής, ἰδίως στόν θρησκευτικό τομέα(11α). Διότι ζεῖ καί ἐκφράζει τήν καθολικότητα τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, πού δέν ἐπιβάλλεται διά τῆς βίας καί τοῦ καταναγκασμοῦ, ἀλλά μετέχεται διά τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀγάπης(12).

Καί παρ' ὅλα αὐτά, ἡ Ὅρθοδοξία ἀκόμη καί σήμερα εὐρίσκεται ἐνίστε ἀπειλουμένη ἀπό τήν ὁμόθρησκη Εὐρώπη, καί στόν θρησκευτικό καί στόν πολιτικό τομέα, μιᾶς καί οἱ δύο τομεῖς ἀφοροῦν τόν ἴδιο ἀποδέκτη, τό γένος τῶν Ὅρθοδό-

ξων, τόν λαό της. Δέν χρειάζεται νά ἀπαριθμήσουμε παραδείγματα, γιά τήν ὁμολογημένη ἐπεκτατικότητα τοῦ Βατικανοῦ (ἀλλά καί τῶν Προτεσταντικῶν ὁμολογιῶν) στίς χῶρες τῆς μετακομμουνιστικῆς Εὐρώπης· εἴτε ἄμεσα ὡς ἱεραποστολική προπαγάνδα εἴτε ἔμμεσα μέ τήν –διά τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς- προώθηση ἐθνικιστικῶν συγκρούσεων. Εἶναι σύγχρονα ὅλα αὐτά καί πασίγνωστα(13).

Ὡστόσο, δέν ἀποθαρρυνόμεθα οὔτε καί ἐκτραχυνόμεθα σέ μισαλλοδοξία. Γνωρίζουμε ὅτι ὁ θησαυρός τῆς ἀδιακόπου Θεανθρωπίνης ἐμπειρίας μας στήν Ὁρθόδοξη Ἀνατολή, εἶναι «θησαυρός ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι». Δέν γίνεται νά μήν ἐφαρμοσθεῖ στήν ἑνσαρκη Χριστιανοσύνη, στήν Ὁρθοδοξία, τό Παύλειο: «ἐν παντί θλιβόμενοι ἀλλ’ οὐ στενοχωρούμενοι... πάντοτε τήν νέκρωσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καί ἡ ζωή τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ»(14).

Καί εἶναι γεγονός ὅτι ὁ θησαυρός τῆς Ὁρθοδοξίας δέν εἶναι ἐξωτερικός οὔτε ἔξωθεν ἀλωτός. Ἡ Ὁρθοδοξία, μολονότι βάλλεται, ὑφίσταται καί μεγαλουργεῖ, ἀκόμη καί ὑπό τίς πλέον δυσμενεῖς ἐξωτερικές συνθῆκες. Καί θά συνεχίσει –πιστεύω- νά βάλλεται, ὅπως καί θά συνεχίσει νά ὑφίσταται ὡς «λεῖμμα», διότι ἀκριβῶς ἔχει τόν θησαυρό, καί ὁ θησαυρός της δέν εἶναι εὐχείρωτος οὔτε ἀλώσιμος(15). Εἶναι ὁ θεόδοτος θησαυρός τῆς κοινωνίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καί «ὅπου ἐστί τό Πνεῦμα τό Ἅγιον, ἐκεῖ ἐπακολουθεῖ, οἷον σκιά, ὁ διωγμός καί ἡ πάλη... Διό οὐκ (ὀφείλομεν) ξενίζεσθαι, ἀλλά ἀνάγκη διώκεσθαι τήν ἀλήθειαν»(16).

* * *

Προλαβαίνω τήν ἐκφραση τῆς δυσφορίας σας, γιά τήν ἐκ πρώτης ὀψεως πόλωση πού διαφαίνεται, καί μάλιστα σέ ἕνα λειτουργικό λόγο.

Ὡστόσο, πρέπει νά τό ὁμολογήσουμε· ἡ Ἐκκλησία, παρ' ὅ-
λες τίς ἐπιφυλάξεις, βλέπει θετικά τήν δεδομένη πλέον δια-
δικασία τῆς ἐνοποιήσεως. Δέν θέλουμε νά περιθριγκώ-
σουμε τόν δυναμισμό τῆς Ὁρθοδοξίας μέ μισαλλόδοξους
«Φιλιπικκούς». Δέν εἶναι αὐτό τό ἥθος καί τό φρόνημα τῆς
Ἐκκλησίας· ἡ ὁποία, ἤδη ἀπό τό 1920, διά τοῦ Οἰκουμενικοῦ
Πατριαρχείου, ἔκανε γενναία ἀνοίγματα διαχριστιανικῆς
συνεργασίας στό χῶρο τῆς Εὐρώπης.

Ἀπλά, ἐπιχειρήσαμε μιά διαγνωστική ἀνατομία τοῦ ἐκα-
τέρωθεν ἥθους Ἀνατολῆς καί Δύσεως, πού ἀποτελεῖ τό
πλαῖσιο καί τήν δυναμική τῶν ἐκατέρωθεν πολιτισμῶν. Δη-
λαδή τῶν δύο τρόπων βιοθεωρίας καί κοσμοθεωρίας, πού
θά πρέπει νά συμβάλλουν στήν ἐπιζητούμενη πολιτιστική ἐ-
νοποίηση(17).

Γιά νά εἴμαστε δέ εἰλικρινεῖς, πέρα ἀπό ὅσα ἀναφέραμε,
τό πολιτιστικό φρόνημα καί ἥθος τοῦ Δυτικοευρωπαϊοῦ ἀν-
θρώπου καί τά ἐξ αὐτοῦ πολιτιστικά, πολιτειακά καί θρη-
σκευτικά «ἀγαθά» του Διαφωτισμοῦ ἔχουν πρό πολλοῦ εἰ-
σβάλλει καί ἀλλοιώσει τήν ταυτότητα ἡμῶν, τῶν Νεοελλή-
νων. Κι αὐτό ἀπό πολύ παλιά, προεπαναστατικά καί μετεπα-
ναστατικά, ὥστε ὁ Νέος Ἑλληνισμός νά εἶναι παράγωγο μιᾶς
διαλεκτικῆς μεταξύ Δυτικοευρωπαϊκοῦ οὐμανισμοῦ καί Ὁρ-
θόδοξης πατερικότητας(18). Τό αὐτό μπορούμε νά ἰσχυρι-
σθοῦμε βασίμως καί γιά τούς ἄλλης ἐθνικότητος ὁμοδόξους
λαούς τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης.

Καί γιά νά ἐξειδικεύσουμε τό θέμα στά πάντοτε ἐπίκαιρα
δικά μας ἐσωτερικά προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας. Σήμερα,
θρησκευόντες χριστιανοί πού ὁμολογοῦν δυναμικά τήν ὀρ-
θοδοξία τῆς πίστεώς τους, ὥστόσο ἀποδέχονται στήν πράξη
τό ἀλλοτριωμένο ἥθος τῆς Δυτικῆς ἀνθρωπολογίας: τήν ἐ-
γωκεντρική αὐτοδικαίωση, τήν ἀτομική ἀνελευθερία καί ὑ-
ποταγή σέ ἓνα ἄτεγκτο σύστημα ἀξιῶν καί ἀπαξιῶν τοῦ τύ-

που «πρέπει» καί «δέν πρέπει», στό όποίο θεωροῦν πώς εἶναι ἀνυπερθέτως ἀναγκασμένος ὁ Θεός νά ὑποτάσσεται· καί ἐκείνους μέν νά δικαιώνει, τούς ἄλλους δέ νά καταδικάζει. Ἔτσι, δυστυχῶς, φθάσαμε στό σημεῖο νά ἀποδεχόμαστε καί νά περιφέρουμε ἀνά τό πανελλήνιο μιά κακοποιημένη εἰκόνα περί Ὁρθοδοξίας: τήν μισαλλοδοξία τῶν σταυροφόρων καί τῆς Ἱερᾶς Ἐξατάσεως, τήν ἀδυσώπητη μισανθρωπία τοῦ ἠθικισμοῦ, τόν δογματισμό τῶν αὐτοχειροτονημένων ἀλαθήτων, τόν ἀκτιβισμό τῶν ἀξιομισθιῶν, τόν λαϊκισμό τῆς διαμαρτυρήσεως... καί τόσα ἄλλα πού ποτέ δέν ἐξέφραζαν καί ποτέ δέν μποροῦν νά ἐκφράσουν τό δόγμα καί τό ἥθος τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ὡστόσο, ἡ Εὐρώπη, μολονότι συνέβαλε στόν ἐκδυτικισμό καί τήν ἀλλοτρίωση τῆς Ἀνατολῆς (μέ τήν ἐξαγωγή εἴτε τοῦ θρησκευτικοῦ εἴτε τοῦ κοινωνικο-πολιτικοῦ ἰδεολογικοῦ της συναλλάγματος) σήμερα προσδοκᾷ νά λάβει ἀπό τήν Ὁρθοδοξία· καί ὅπως εἶναι φυσικό, νά λάβει καί ἀπό τήν Ἑλληνική εἴτε καί τήν Ἑλλαδική Ὁρθοδοξία(19).

Ὁ διεθνοῦς φήμης γηραιός Βρεταννός Βυζαντινολόγος σέρ Στήβεν Ράνσιμαν σέ πρόσφατη συνέντευξή του στό BBC, τόνισε ὅτι: «Κατά τόν ἐπόμενο αἰῶνα ἡ Ὁρθοδοξία θά ἐπικρατήσῃ μεταξύ ὅλων των ἄλλων ἱστορικῶν θρησκειῶν, ἐνῶ τό μέλλον τοῦ Καθολικισμοῦ καί τοῦ Προτεσταντισμοῦ εἶναι ἀβέβαιο. Ἡ Ὁρθοδοξία διατηρεῖ τά στοιχεῖα τῆς πίστεως, ἐνῶ οἱ ἄλλες χριστιανικές ὁμολογίες ξεπέσανε σέ ἓνα ξηρό Ὁρθολογισμό»(20).

Τό ὄραμα τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης, ὅπως ἄλλωστε καί διαπρεπεῖς ἐκπρόσωποι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπισήμαναν, δέν μπορεῖ νά ἐνυλωθεῖ παρά μόνο μέσα ἀπό τήν ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν(21). Αὐτό σημαίνει ἔμμεση ἀποδοχή, ἂν ὄχι τῆς ἰσοτιμίας, τουλάχιστον τῆς θετικῆς ἀξίας καί τῆς δικῆς μας παραδόσεως.

Τά αὐτογνωστικά, ὅμως, ἐρωτήματα πού τίθενται ἀμείλικτα καί γιά τόν ὁμιλοῦντα καί γιά τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι:

Πόσο βιώνουμε τό ἥθος τῆς Ἐκκλησίας καί πόσο ἐκφράζουμε μέ τό ἥθος μας τήν πίστη τῆς Ὁρθοδοξίας;

Ὑπάρχουν σύγχρονοι Κύριλλοι καί Μεθόδιοι, γιά νά δώσουν τή ζεῖδωρη μαρτυρία τῆς δικῆς μας Πατερικῆς παραδόσεως, πού εἶναι «κοινωνία μετά τοῦ Πατρός καί μετά τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»(22); Διότι, ἂν δέν ὑπάρχει, τότε, ὅλα ὅσα προαναφέραμε συνιστοῦν μιά μουσειακή εἰκόνα ἐνός λαμπροῦ παρελθόντος, πού προσφέρεται μέν γιά ἀκαδημαϊκή ἐνασχόληση καί γιά διθυραμβικές τελετουργίες, ἀλλά δέν μπορεῖ νά ἐμφυσήσει στόν κόσμο μας, ἐδῶ καί τώρα, «πνοή ζωῆς».

Ὅμως, ὑπῆρξαν καί θά ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού γίνονται «ἓνα πνεῦμα μέ τόν Κύριο»(23), «διδακτοί Θεοῦ», καθαιρόμενοι, ἐλλαμπόμενοι, καί θεούμενοι, πού «τρέφονται ἀπό τήν κοινωνία μέ τόν Θεό καί τροφοδοτοῦν τόν κόσμο»(24). Καί αὐτό τό λέμε, βασισμένοι στήν «ἐλπιδοφόρο» γιά μᾶς παρουσία τῶν συγχρόνων ἁγίων ἀνδρῶν καί γυναικῶν, ὅσων ἀνέδειξε ὁ Θεός καί ἀναγνώρισε ἡ γῆ, ἀλλά καί ὅσων θά ἐπακολουθήσουν.

Μέ βάση αὐτά τά ἀποδείξιμα παραδείγματα τῆς ἔνσαρκης Ὁρθοδοξίας, τονίζουμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν ἐνδιαφέρεται γιά τήν «ὀρθοδοξία» τοῦ μυαλοῦ μας, οὔτε γιά τήν «ὀρθοπραξία» τῶν δημοσίων σχέσεών μας· ἀφοῦ καί τά δύο συνιστοῦν μειοδοσία. Δέν ἐπιδιώκει νά μᾶς καταστήσει οὔτε δογματιστές οὔτε ἠθικιστές. Ἀλλά νά μᾶς ἀναγάγει στήν ὄντολογική γνώση καί τή χαρισματική μίμηση τοῦ Χριστοῦ. Δέν ἀρκεῖ, λοιπόν, νά κατέχουμε τή σωστή φραστική διατύπωση τῆς πίστεως, ἀλλά νά ἀποκτήσουμε «ὁμοήθειαν Θεοῦ»(25).

Τόσο ἡ πίστη ὅσο καί τό ἦθος καί ἡ ἠθική του ἀληθινοῦ Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ, δηλαδή –κατά τόν ἅγιο Συμεών τόν Νέο Θεολόγο- τοῦ Ἀγίου, εἶναι καταστάσεις ὄντολογικές-ἐμπειρικές· ἀφοροῦν τήν ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου, καί ὄχι σπαράγματα καί ἀποσπάσματα τῆς ἀνθρωπίνης ὕπαρξης. Ὁ Θεός «βλέπει εἰς καρδίαν ἀνθρώπου»(26), στό ὄντολογικό δηλαδή βάθος του, καί ζητεῖ ἀπό τόν ἄνθρωπο «υἱέ μου, δός μοι σήν καρδίαν»(27), τήν ἄβυσσο τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως(28).

Ἰδού, λοιπόν, τί σημαίνει ἡ Ὁρθοδοξία γιά τό ὑπερέθνος καί τό ὑπερκράτος τῆς Εὐρώπης: τήν ἐπαν-ανακάλυψη τῆς παναξίας του Χριστοῦ, τήν ἐπ-αναβίωση τῆς κοινῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, τήν ὁποία «ἀρχιτεκτονεῖ τό Πνεῦμα τό Ἅγιον»(29). Καί αὕτη ἀκριβῶς ἡ παράδοση ἔχει νά κάνει μέ τά κύρια καί ἐσώτατα προβλήματα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, πού δέν κατόρθωσε οὔτε πρόκειται νά κατορθώσει σύντομα νά τά ἐπιλύσει.

Σέ μιά ἐποχή βαθειά εἰκονοκλαστική, ἐποχή νεοειδωλολατρείας, ἀμφισβητήσεως τῶν παραδοσιακῶν θρησκευτῶν καί ἐξαπλώσεως ποικίλων παραθρησκευτῶν, πού ἐμπορεύονται τή δίψα τοῦ ἀνθρώπου γιά θρησκευτικές ἐμπειρίες καί μεταφυσικά διέξοδα, ἡ Ὁρθόδοξη Ἀνατολική Παράδοση προβάλλει τόν θησαυρό της· γιά νά ἀναβαπτίσει τήν ἀλλοτριωμένη θρησκευτικότητα τοῦ Δυτικοῦ, ἀλλά καί τοῦ ἐκδυτικισμένου ἀνθρώπου μέσα στήν βιούμενη ἀποκάλυψη τοῦ Χριστοῦ καί νά τήν σφραγίσει μέ τήν σφραγίδα τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

Ἀγαπητοί μου, ἐπιτρέψτε μου νά κλείσω τό ἴδιο ἄτεχνα τό λόγο μου, ὅπως καί τόν διεξῆλθα.

Ἐπιχειρώντας νά ὁμιλήσω γιά τήν Ὁρθοδοξία, εἶχα τήν αἴσθηση ὅτι «πολλά λέγων, ἐπειρώμην τά πάντα διεξελθεῖν, καί ἰδού ἐστίν ἀναρίθμητα: ἃ γάρ ὀφθαλμός οὐκ εἶδε καί

οὕς οὐκ ἤκουσε καί ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, πῶς γλῶσσα μετρήσασα ταῦτα λόγῳ ἐκδιηγῆσεται;»(30).

Ἡ Ἐκκλησία, πολύ σοφά περιέκλεισε τὴν πεμπτουσία τῆς Ὁρθοδοξίας στό ἱερό Σύμβολο καί στούς Ὅρους τῶν Οἰκου-
μενικῶν Συνόδων, ἐκφράζοντας διὰ μέσου αὐτῆς τῆς ἐμπει-
ρικῆς κτιστῆς «γλῶσσας» τόν θησαυρό τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἀ-
κτίστου.

Καί ἀκόμη περισσότερο· περιχώρησε αὐτόν τόν θησαυρό
στό μυστήριό τῆς Εὐχαριστιακῆς Συνάξεως, πού εἶναι ἡ ἐπα-
ναβίωση ὅλου τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Οἰκονομίας. Πέρα
ἀπὸ τὴν θεία Λειτουργία «περαιτέρω προελθεῖν οὐκ ἔστιν
οὐδέ προσθεῖναι»(31).

Καθὼς ζοῦμε, λοιπόν, στὸν λειτουργικό χῶρο καί χρόνο,
πού εἶναι ὁ ὑπερέκεινα χῶρος καί ὁ ὑπέρχρονος χρόνος τῆς
ἀχωρήτου καί αἰωνίου βασιλείας τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ
καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἅς ξαναθυμηθοῦμε ὅτι στὸν Οἶκο
τοῦ Πατρὸς μας βρίσκεται ὁ ἀναπαλλοτρίωτος θησαυρός
μας.

Ἐστω κι ἂν αὐτός ὁ ἀχώρητος θησαυρός περικλείεται
μόνο σέ ὀστράκινα-εὐθραυστα σκεύη, ὅπως ἡ καρδιά μας·
εἶναι ὁ μόνος, πού μπορεῖ νὰ δώσει πνοή, στὸν ἄ-καρδο καί
ἀ-πρόσωπο πολιτισμό τῆς Εὐρώπης.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Α' Κορ. β' 4.
2. Βλ. π. Γ. Φλωρόφσκυ «Τό Σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ», Θεσσαλονίκη 1981, 105: «Εἶναι μία φοβερή, ἀλλά δικαία καί ἀκριβής ἀξίωσις. Ὑπάρχει ἐδῶ κάτι περισσότερο ἀπό μίαν ἀπλῶς ἀδιάκοπον ἱστορικήν συνέχειαν, ἡ ὁποία εἶναι ὄντως τελείως προφανής. Ὑπάρχει προπάντων ὑψίστη πνευματική καί ὄντολογική ταυτότης, ἡ αὐτή πίστις, τό αὐτό πνεῦμα, τό αὐτό ἦθος. Αὐτό ἀποτελεῖ τό διακριτικόν γνώρισμα τῆς Ὁρθοδοξίας».
3. Βλ. Συνοδικό Τόμο τοῦ 1351.
4. Β' Κορ. 4, 8-10.
5. π. Ἰουστίνου Πόποβιτς «Ἄνθρωπος καί Θεάνθρωπος», Θεσσαλονίκη 1974, 225. Βλ. καί σσ. 224-225: Στή λατινική Δύση, «τό ὀρθόδοξον δόγμα, μᾶλλον τό παν-δόγμα (τό παμπεριεκτικό καί θεμελιῶδες) περί τῆς Ἐκκλησίας ἀπερίφθη καί ἀντικατεστάθη διά τοῦ λατινικοῦ αἵρετικοῦ παν-δόγματος περί τοῦ πρωτείου καί τοῦ ἀλαθήτου του πάπα, δηλαδή τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξ αὐτῆς δέ τῆς παναιρέσεως ἐγεννήθησαν καί γεννῶνται συνεχῶς ἄλλαι αἵρέσεις...». Καί ὁ Προτεσταντισμός; «Εἶναι τό πλέον πιστόν τέκνον τοῦ Παπισμοῦ, τό ὁποῖον διά τῆς ὀρθολογιστικῆς σχολαστικῆς του πίπτει διά μέσου τῶν αἰώνων ἀπό τήν μίαν αἵρεσιν εἰς τήν ἄλλην αἵρεσιν».
6. Βλ. π. Ἰουστίνου Πόποβιτς ὁ.π. 151, 166-167, 178, 193 ἐξ: Δαμασκηνοῦ Παπανδρέου Μητροπολίτου Ἑλβετίας, «Ὁρθοδοξία καί Ἡνωμένη Εὐρώπη», Κατερίνη 1989, 27-28· π. Γεωργίου Μεταλληνοῦ «1992: ἀπειλή ἢ ἐλπίδα;» Ἀθήνα 1989, 17-26 (ὅπου καί διαλεκτική θεώρηση Ὁρθοδόξου καί Δυτικοῦ «ἀνθρωπισμοῦ»)· π. Ἱεροθέου Βλάχου «Ἀνατολικά» τ. Α', 1993, 70-82.

7. Καθηγητοῦ Ἰω. Κορναράκη «Ὁ ἄνθρωπος τοῦ οὐμανισμοῦ καί ὁ ἄνθρωπος τῆς Ὁρθοδοξίας», στά Πρακτικά Στ' Πανελληνίου Θεολογικοῦ Συνεδρίου, Ἀθήνα 1988, σ. 261.

8. Βλ. π. Ἰουστίνου Πόποβιτς ὁ.π. σ.147.

9. π. Ἱερ. Βλάχου ὁ.π. σ. 58.

10. Βλ. π. Γ. Μεταλληνοῦ ὁ.π. σ. 27.

11. Βλ. Ἰω. Κορναράκη ὁ.π., σσ. 261, 262, 270, 266, 271.

11α. Ὡς πρὸς τὸν θρησκευτικὸ τομέα αὐτὸ βεβαίως ὀφείλεται στὴν Ὁρθόδοξη ἐκκλησιολογία ποὺ καταφάσκει τὸ Ἀποστολοπαράδοτο, κυρίως δέ πατροπαράδοτο Συνοδικὸ σύστημα καί σέβεται τὴν ἰδιαιτερότητα τῶν Αὐτοκεφάλων τοπικῶν ἐκκλησιῶν (σέ ἀντίθεση μέ τὸν ἐκκλησιολογικὸ συγκεντρωτισμὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας). Ἐπὶ πλέον καί ἡ Ὁρθόδοξη ἱεραποστολή ἀνέκαθεν λειτούργησε στὴν ἴδια προοπτική καί μέ τὸ αὐτὸ φρόνημα· ἔστω κι ἂν ἐξυπηρετοῦσε μερικές φορές ἀνάγκες ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ὡς εἶδος ἄτυπης ἀλλ' ἰσχυρῆς διπλωματίας μέ τὴν προώθηση τοῦ κράτους (περιπτώσεις ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Ρώσων, ἀλλὰ καί τῶν σλαβικῶν φύλων), ὅμως ποτέ δέν παρεξέκλεινε σέ σωβινισμό. Ἀξίζει ὥστόσο, νά σημειώσουμε ὅτι παρά τὴν ἀταλάντευτη ἐπ' αὐτοῦ οἰκουμενικότητα τοῦ ἐλληνοκρατούμενου Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑπῆρξαν καί ἄλλα ἱστορικά παραδείγματα ποὺ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες ὑπὸ τὴν ἐπιρροή ἐθνικιστικῶν κύκλων παρεξέκλιναν καί τέθηκαν στὴν ὑπηρεσία ὀθνείων ἐκκλησιαστικῶν στόχων (Ρωσικὸς μεγαλοϊδεατισμὸς μέ τὴν προώθηση τῆς ιδέας τῆς τρίτης Ρώμης, Βουλγαρική σχισματικὴ ἐξαρχία τοῦ 1872, σχισματικὴ Ἐκκλησία Σκοπίων)· ὅμως ὅλα αὐτὰ καταδικάστηκαν εἴτε στά πλαίσια τῶν διορθοδόξων σχέσεων, εἴτε καί Συνοδικά μέ τὴν περίφημη Πατριαρχικὴ καί Συνοδικὴ καταδίκη τοῦ ἔθνοφυλετισμοῦ εἴτε καί ἐνδοεκκλησιαστικά.

12. Δέν ἀποτελοῦν ἄραγε ὅλα αὐτά ἀπείκασμα ἢ καί φανέρωση τῆς ἐν Χριστῷ ἔνθεης ἐμπειρίας τῆς παραδόσεώς μας; «Δεῖξόν μοι τόν ἄνθρωπόν σου, καὶ γώ σοι δείξω τόν Θεόν μου», λέει ἡ πείρα τῆς Ἐκκλησίας (Θεοφίλου Ἀντιοχείας «Πρός Αὐτόλυκον» PG 6, 1025 B).

13. Βλ. σχετικές ἀναφορές–ἐπισημάνσεις στό Μήνυμα Προκαθημένων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν Μαρτίου 1993, σειρά ἄρθρων τοῦ Καθηγητοῦ Εὐ. Θεοδώρου στό περ. «Ἐκκλησία» (1992-1993) καί ἄρθρο κ. Ἰω. Καψῆ στό «Βῆμα» 20.2.1994 «Ὁ "ἀφανής 13ος" τῆς Εὐρώπης».

14. Β' Κορ. 4, 8-10.

15. Ἡ ἄποψη αὕτη βασίζεται στήν μακραίωνα ἱστορική πείρα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία παρά τίς ἱστορικές ἀποτυχίες καί τούς συμβιβασμούς ἐνίων ἢ καί πολλαπλασίων μελῶν της ποτέ δέν θεσμοποίησε τό «εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκί, ἵνα μή τῷ Σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ διώκηται», ἀλλά «συσταυροῦται» μέ τόν Χριστό «ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καί σωτηρίας». Συνεπῶς, εἶναι ἀδύνατο νά μήν συνεχίσει νά γεύεται τούς καρπούς αὐτῆς τῆς «ἐκουσίου κενώσεως» (ἀπό κάθε ἐγκόσμιο ἔρεισμα πολιτικῆς ἢ οἰκονομικῆς ἰσχύος) καί τῆς αὐτοπαραδόσεως στήν (προδιαγραφόμενη ἀπό τόν ἴδιο τόν Χριστό) μαρτυρική πορεία «ὅτι δέ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ, ἀλλ' ἐγώ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, διά τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος». (Ἰω. ιε' 19). Πιστεύουμε, μέ ἄλλα λόγια, πῶς παρά τίς φιλότιμες καί φιλόθεες προσπάθειες συνδιαλλαγῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρός τήν ἀλλοτριωμένη Χριστιανοσύνη, ἀλλά καί τίς προσπάθειες ἐπικοινωνίας καί ἀλληλοσεβασμοῦ μέ τίς ἄλλες ἱστορικές θρησκεῖες, καί αὐτό χάριν τῆς εἰρηνικῆς συμβιώσεως τοῦ Ὁρθοδόξου πληρώματος, ἡ Ὁρθοδοξία ὡς «κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» δέν θά παύσει νά γίνεται ἀντικείμενο πολεμικῆς, παλαιότερα ἀπροκαλύπτου, σήμερα συγκεκαλυμμένης,

αὐριο «ὁ Θεός οἶδε πῶς». Καί ἐπιπλέον ἐλπίζουμε, βασισμένοι πάλι στήν πνευματική πείρα τῆς Ἐκκλησίας, πώς μέσα ἀπό τόν Σταυρό τοῦ ἱστοικοῦ μαρτυρίου της, ἐνδέχεται ὁ Θεός νά χαρίσει τήν ἀναστάσιμη χαρά καί εἰρήνη «τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως».

16. Μακαρίου Αἰγυπτίου, Ὁμιλία 15, 11-12, PG 34, 584 AB.

17. Πρβλ. π. Γ. Μεταλληνοῦ «1992...», ὁ.π. 12-14. Πέραν τῶν ὅσων ἀναφέρουμε στήν ὁμιλία μας, ἄς ὑποσημειωθεῖ ὅτι διατηροῦμε σοβαρές ἐπιφυλάξεις γιά τόν τρόπο, ἀλλά καί τούς αὐτουργούς μιᾶς τέτοιας ἐνοποιήσεως. Εἶναι ἐφικτή μιά τέτοια ἐνοποίηση; Γιά τήν Δυτικοευρωπαϊκή χοάνη τοῦ πολιτιστικοῦ κατακερματισμοῦ, ἡ συσσωμάτωση ἢ συγκόλληση τυπικῶν στοιχείων τῆς ἐλληνορθόδοξης παραδόσεως, δηλαδή ἓνα εἶδος πολιτιστικῆς διακοινωνίας Ἀνατολῆς-Δύσεως, πιστεύω ὅτι θά ἀποτελέσει προδοσία καί τῆς δικῆς μας παραδόσεως καί τῆς δικῆς τους προσδοκίας. Διότι, ἀπλούστατα, τά ἄψυχα καί ἄσαρκα πολιτιστικά – φολκλορικά στοιχεῖα, ἀντί νά προσφέρουν καί νά προσλάβουν, σέ τελική ἀνάλυση ἀφομοιώνονται, ἀλλοτριώνονται καί σβήνουν.

18. Βλ. π. Γ. Μεταλληνοῦ «Ἱστορική θεώρηση τῶν δύο προτύπων στό Νεοελληνικό χῶρο», στά Πρακτικά Στ' Π.Θ.Σ., ὁ.π., σ. 200/1.

19. Οἱ προσδιορισμοί χρησιμοποιοῦνται, ὡς εἰκός, γιά νά δηλώσουν ἀπλά καί μόνο τή βίωση καί ἔκφραση τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος καί ἡθους ἀπό τίς λεγόμενες ἐλληνόφωνες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες.

20. Ἐφ. «Χριστιανική», 27.1.1994, σ. 5. Δέν εἶναι ἡ μοναδική φωνή πολιτιστικῆς διοράσεως. «Μετά τόν εὐρωπαϊκόν πολιτισμόν, σκέπτεται ὁ Σπλέγκερ, ἔρχεται ὁ πολιτισμός τοῦ Ντοστογιέφσκι, ὁ πολιτισμός τῆς Ὁρθοδοξίας» (π. Ἰ. Πόποβιτς, ὁ.π., σ. 163).

21. Μητροπολίτου Ἑλβετίας Δαμασκηνοῦ, ὁ.π., σ. 30.

22. Α' Ίω. α', 3.

23. Α' Κορ. ς' 17.

24. Ἡμέτερον «Ἀγιολογικὲς πηγὲς κατηχήσεως», ἀνάτυπο, Ἀθήνα 1986, σ. 5. Βλ. καὶ ἀρχιμ. Σωφρονίου «Ὁψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστίν» σ. 361-362: «Ἡ λειτουργικὴ πράξις... ἐκδιδάσκει ἡμᾶς νὰ παραμένωμεν ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Κύριος ἐλκύει ἡμᾶς, ἵνα ἐν πνεύματι περιβάλωμεν ὅλον τὸν κόσμον, ἔνθα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων καθ' ἑκάστην δεδομένην στιγμὴν συντρίβονται ὑπὸ τῶν πληγμάτων τῆς σκληρῆς πραγματικότητος ἢ κεῖνται πρό τῶν θυρῶν τοῦ θανάτου καὶ μετὰ βαθέων στεναγμῶν ἐπικαλοῦνται τὴν ἄνωθεν βοήθειαν. Ἐν τῷ μέτρῳ τῆς προσωπικῆς ἡμῶν πείρας παντός εἶδους παθημάτων, δυνάμεθα νὰ βυθισθῶμεν ἐν τῇ ἀχανεῖ θαλάσῃ τῶν παθημάτων τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τῆς προσευχῆς νὰ μοιρασθῶμεν μετ' αὐτῶν τοὺς φόβους, ἐνίοτε δέ καὶ τὴν χαρὰν αὐτῶν. Εἶναι δυνατόν, εἰς τινα στιγμὴν, νὰ περιληφθῶμεν τοσοῦτον εἰς τὰ ἀτελεύτητα μαρτύρια πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ὥστε οὔτε τὸ σῶμα, οὔτε ὁ ψυχισμός, οὔτε ἡ σκέψις νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀκολουθήσουν τὸ αἰχμαλωτισθὲν ὑπὸ τῆς προσευχῆς πνεῦμα, τὸ παριστάμενον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ “στεναγμοῖς ἀλαλήτοις” (Ρωμ. η' 26-27). Τοιαύτη προσευχή εἶναι δῶρον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ οὐχὶ ἀνθρωπίνων προσπαθειῶν. Αὕτη ὁδηγεῖ μέχρι τῶν ὁρίων τοῦ θανάτου καὶ ἐν ταύτῳ ζωοποιεῖ· ὁδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν Γεθσημανῇ καὶ εἰς τὸν Γολγοθᾶ εἰσέτι, καὶ συγχρόνως δίδει νὰ προγευθῶμεν τῆς ἀναστάσεως. Ἐν αὐτῇ τῇ προσευχῇ γνωρίζομεν τὸν Χριστὸν κατερχόμενον εἰς τὸν ἄδην τῆς ἀπείρου Αὐτοῦ ἀγάπης τῆς νικητρίας τοῦ θανάτου».

25. Ἀγ. Ἰγνατίου, Μαγνησιεῦσι 6, 2.

26. Βλ. Α' Βασ. ις' 7: «Ὁ Θεὸς ὁψεται εἰς καρδίαν».

27. Παροιμ. κγ' 26: «δὸς μοι, υἱέ, σὴν καρδίαν».

28. Γι' αυτό, τόσο στή βιβλική, όσο και στή μεταβιβλική πατερική Παράδοση συναντούμε τό παράδοξο γιά μᾶς: τήν ἀπόρριψη τῆς συμβατικῆς ἠθικῆς καί τήν ὑπέρβασή της μέ τήν ἠθική τῆς προσωπικῆς κοινωνίας τῆς μετανοίας· τό (ἀκατανόητο γιά τή δική μας λογική καί, προπαντός, γιά τή λογική του Εὐρωπαίου χριστιανοῦ) παράδειγμα τῶν ἁγίων διά Χριστόν Σαλῶν· τό σκάνδαλο τοῦ πρώην φονιᾶ Θεόπτη Μωυσῆ, τοῦ διπλά καί ἀκραῖα ἀμαρτωλοῦ μετανοήσαντος Προφητάνακτα Δαβίδ, τοῦ εὐγνώμονος κακούργου ληστῆ, τοῦ πρώην διώκτη Ἀποστόλου Παύλου, τῶν ἁγίων Μαρτύρων καί τῶν δημίων, καί τόσα ἄλλα, πού δέν εἶναι ἀρκετή ἡ δικανική θεώρηση τῆς μεταμελείας, γιά νά ἐξηγήσει οὐσιωδῶς τή δικαίωση καί τήν ἐν-χρίστωση καί τόν ἁγιασμό ὅλων αὐτῶν.

29. Μ. Βασιλείου, «εἰς τόν Ἡσαΐαν», 3, PG 30, 289.

30. Ἀγ. Συμεών νέου Θεολόγου, ὁμιλία η', παρά Π. Εὐδοκίμωφ «Ἡ Ὁρθοδοξία», Θεσσαλονίκη 1972, σ. 161.

31. Ἀγ. Νικολάου Καβάσιλα «Περί τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς».